

"Téchne - poíesis - prâxis - dýnamis - phainómenon - lógos - hermeneía - diáphora - íchnos"

BORUT PIHLER

POVZETEK

Poskus razvitja mišljenja razlike v prejšnji študiji je bil vezan na hipotezo, da se razlika kot razlika lahko uveljavlja zgolj in edino, če jo mislimo kot kategorialno formo, pri čemer smo poudarili, da dosega Derridajeva razlika tisto gibanje razlik kot dinamiko razlik, ki ob sopovzemanju Heideggrove ontološke difference postavlja hkrati razliko med krogom metafizike in elipsa postmetafizičnih možnosti, ki se napajajo ne iz izgube središča, pač pa izhodiščno iz dinamike dveh središč: pisave in logosa, medtem ko sloni sistem na dinamiki štirih središč: pisave in logosa, ousíe in sledi: pri Derridaju najdemo možnosti za takšno izpeljavo: logosa, in s tem hkrati samoprezece zavesti da ne velja več misliti kot formi biti, pač pa kot opredelitev znotraj sistema, ki ni sistem prezece, pač pa sistem diference. Ta sistem diference pa ne predstavlja zgolj nadaljevanja razvijanja mišljenja razlike pri Martinu Heideggro, pač pa razpre na osnovi določenega mesta pri njem problem sledi, ki se znotraj heideggrovske optike še vedno najavlja kot sled zabrisane sledi sáme ontološke difference; v pričujoči študiji smo poskušali razviti naslednje: označitev reza, ki po eni strani razpre problematiko sledi, po drugi strani pa poskuša uveljaviti sled, ki ni več vezana na karakter zabrisanosti, pač pa na pozitivni karakter sledi kot simbolne forme, če označuje karakter zabrisanosti sledi njeno možnost kot kategorialne forme v tem smislu, da je kot odsotnost in zabrisanost strukturirala metafiziko ravno kot pozabo razlike med bitjo in bivajočim, strukturirala v tem smislu, da jo je omogočala, razpira možnost sledi kot simbolne forme ujetje sledi v postmetafizično mišljenje, ki si več ne more privoščiti luksuza ignorance sistema.

ABSTRACT

TÉCHNE - POÍESIS - PRÂXIS - DÝNAMIS - PHAINÓMENON - LÓGOS -
HERMENEÍA - DIÁPHORA - ÍCHNOS

The attempt undertaken in our previous study - to develop the cogitation of difference - derived from a hypothesis that a difference, as such, could only be established when cogitated as a categorical form. We pointed out that, according to Derrida, the difference reaches the movement of differences as their dynamics which, taking into account Heidegger's ontological difference, simultaneously establish the difference between the circle of metaphysics and the ellipse of the post-metaphysical alternatives. The latter do not draw from the loss of a centre but from the dynamics of two centres, namely, the writing and the logos, while the system leans on the dynamics of four centres: the writing and the logos, the ousíe and

the trace. In Derrida one can find the possibility for such a derivation of the logos and, consequently, of the self-presence of consciousness. Cogitating can thus no longer be considered a form of being but, rather, a determination within the system - not of presence but that of difference. This system not only ensures the continuation of Martin Heidegger's development of the cogitation of difference, but, on the basis of one of his points, also broaches the question of trace. Seen through the Heideggerian optics, this still appears as the trace of the obliterated trace of the ontological difference itself. In the present study we attempted the following: to present a cross section which would, on one hand, reveal the problem of trace, and, on the other, establish the trace that would no longer be dependent on the character of obliteration but, instead, on the positive character of the trace as a symbolic form. If the oblitative character of the trace denotes its capacity, as a categorical form, to structure, as absence and obliteration, metaphysics as an oblivion of the difference between the essence and the existing, thus rendering metaphysics possible, this would make it feasible for the trace, as a symbol form, to be captured in post-metaphysical thinking which could no longer afford the luxury of ignoring the system.

"La phénoménologie se propose une double tâche: conduire d'une part la conscience naïve au savoir philosophique, et d'autre part faire sortir la conscience singulière de son prétendu isolement, de son être-pour-soi exclusif, pour l'élever à l'esprit."

Poskus razvitja mišljenja razlike v prejšnji študiji je bil vezan na hipotezo, da se razlika kot razlika lahko uveljavlja zgolj in edino, če jo mislimo kot kategorialno formo, ki živi iz izhodiščnih štirih možnosti razlike: ontične, ontološke, semiološke in gramatološke, pri čemer smo poudarili, da dosega Derridajeva razlika tisto gibanje razlik kot dinamično razlik, ki ob sopovzemanju Heideggrove ontološke diference postavlja hkrati razliko med krogom in elipso postmetafizičnih možnosti, ki se napajajo ne iz izgube središča, pač pa iz dinamike dveh središč: pisave in logosa; pri Derridaju najdemo možnosti za takšno izpeljavo: logosa, in s tem hkrati samoprezenca zavesti da ne velja več misliti kot formi biti, pač pa kot opredelitev znotraj sistema, ki ni sistem prezenca, pač pa sistem diference. Ta sistem diference pa ne predstavlja zgolj nadaljevanja razvijanja mišljenja razlike pri Heideggro, pač pa razpre na osnovi določenega mesta pri Heideggro problem sledi, ki se znotraj heideggrovske optike še vedno najavlja kot sled zabrisane sledi same ontološke razlike. Za razvijanje naprej bi to pomenilo naslednje: naznačitev reza, ki po eni strani razpre problematiko sledi, po drugi strani pa poskuša uveljaviti sled, ki ni več vezana na karakter zabrisanosti, pač pa na pozitivni karakter sledi kot simbolne forme; če naznačuje karakter zabrisanosti sledi njeno možnost kot kategorialne forme v tistem smislu, da je kot odsotnost in zabrisanost strukturirala metafiziko ravno kot pozabo razlike med bitjo in bivajočim, strukturirala v tistem smislu, da jo je omogočala, razpira možnost sledi kot simbolne forme ujetje sledi v postmetafizično mišljenje, ki si več ne more privoščiti luksuza ignorance sistema: sled je hkrati na mestu, kjer se dogaja resnica kot kontingenca med dvojnimi **ni** razlike in dvojnimi **je** form sveta življenje in form kot simbolnih form, če so te dejansko na poti k

"ousía", ki jo dosega svet življenja in svet simbolov; če je razlika dvojni **ni**, je sled **ni** in **je**: tu pa se začenja uveljavljati problem vpisa sledi, in to vpisa, ki ni več vezan na vpis in izbris sledi ontološke difference, pač pa na vpis sledi kot simbolne forme in sledi kot kategorialne forme.

Problem sledi se pri Derridaju v izostreni obliki uveljavi ob koncu njegove študije "Ousia in grammé"; v Heideggrovem spisu "Anaksimandrov izrek" najde misel, ki nakazuje mesto, kjer se zadeva sledi prvič jasno uveljavi: "Pozaba biti je pozaba razlike med bitjo in bivajočim. /.../ Razlika izgine. Ostane pozabljena. Šele razlikovano, prisostvujoče in prisostvovanje, se razkriva, vendar ne **kot** razlikovano. Celo zgodnja sled razlike se takó zabriše, da se prisostvovanje uveljavlja kot prisostvujoče in najdeva svoj izvor v nekem najvišjem prisostvujočem." Ta formulacija je za Derridaja zelo pomembna. Stvari so naprej razvijale takole: izbris sledi da hkrati zapušča svojo sled znotraj metafizičnega teksta. Še pomeni: prisostvovanje tako nikakor ni tisto, kar označuje znak, ali tisto, na kar napotuje sled, to prisostvovanje da je sled sledi ali sled izbrisanja sledi. In samó na osnovi te predpostavke da lahko metafizika in naš jezik naznačita možnost preseganja metafizike in našega jezika.

Na tem mestu je za nas pomembno naslednje: Derrida tu jasno naznačuje razliko med **pisavo** in **sledjo**; zelo pomembna razlika. In pomembna je prav **ta razlika**, ker sicer delujeta in učinkujeta pisava in sled večinoma sinhrono in z roko v roki, kar pomeni, da ju v procesu reprezentacije ni mogoče vedno razločevati. Tisto, kar je za nas v prvi vrsti v nadaljnjem pomembno, je, da smo sled po eni strani tematizirali kot simbolno formo, po drugi strani v sklopu "íchnos kai graphé" kot kategorialno formo. V tem kontekstu to pomeni naslednje: sam opis reprezentacije velja dojeti v luči "razlike" /"différance"/, in manj kot razliko področij.

V tej zvezi bodo nastopile določene težave, ki jih bomo skušali mojstriti takó, da bomo za sled kot kategorialno formo skušali uveljaviti nekatere pojme /"diference", "sekvence", "distance" in "algoritme"/, ki lahko kot pojmi funkcionirajo znotraj tistega, kar naznačuje grška beseda "tó systēma" v smislu "združitve". - Če si priključimo v spomin tisto, o čemer govori Derrida v zadnji opombi že navedene študije; navaja Plotina: da govori Plotin o prisotnosti, se pravi tudi "morphé" kot sledi neprisotnosti "amorfnega" - "tò gár ichnos toú amorfou morphé". Zakaj je to potrebno? - To pomeni nadalje: ni protislovje, če mislimo hkrati **tisto izbrisano** in **tisto urezano** sledi. V istem smislu da ne obstaja nikakršno protislovje med absolutnim izbrisom "zgodnje sledi" razlike in tistim, kar jo ohranja kot sled v prisostvovanju. Tako si Heidegger po Derridaju ne nasprotuje, če razmišlja nadalje takole: razlika med bitjo in bivajočim lahko postane izkusljiva kot pozabljena zgolj takrat, če se razkrije že s prisostvovanjem prisostvujočega, pri čemer je vpisala sled, ki se ohranja v jeziku, oziroma v besedi, do katere prihaja bit. To pomeni za Derridaja naslednje: vse opredelitive takšne sledi - vsa možna imena, ki ji jih lahko damo -spadajo k metafizičnem tekstu. Se pravi ne zgolj opredelitev razlike kot razlike prisostvovanja in prisostvujočega, pač pa tudi že opredelitev razlike kot razlike med bitjo in bivajočim. To so zelo pomembne stvari. Če se da na osnovi teh razlik razviti razliko med sledjo kot kategorialno formo in sledjo kot simbolno formo, pa se začenja Derridajeva študija "Ousia in grammé" v luči te razlike dogajati kot razločevanje problematike **pisave** od problematike **sledi**; ustrežneje povedano: to razločevanje je dejansko povezovanje. Postopnost prehoda pisave - "**graphé**" do problematike sledi - "**íchnos**" predstavlja problematika "**grammé**". Tako nastane sklop "graphé-grammé-gramma-íchnos". - Zadnji stavki Derridajeve študije "Ousia in grammé" predstvaljajo mesto, kjer se začenja "différance" dogajati kot prva, oziroma poslednja sled. Koraki so naslednji: če je **bit** po že omenjeni pozabi, grški pozabi,

menila in pomenila zgolj **bivajoče**, je lahko **razlika** starejša kot **bit** sama; da bi bila s tem dana neka še nemišljena in še manj vnaprej mišljena diferenca, kot je to razlika med bitjo in bivajočim. Kot take je, pravi Derrida, prav gotovo ne bi mogli imenovati v našem jeziku. To je derridajevska "différance", "razlika", ki se diferira onstran biti in bivajočega; ta razlika bi bila prva ali poslednja sled, če tu sploh še lahko govorimo o **izvoru in koncu**: takšna razlika bi nas prisilila misliti in tematizirati pisavo brez prisotnosti in odsotnosti, brez zgodovine, arhé ali telosa. - Stvari bi lahko takó v zvezi s problemom sledi takó postavili: sled je vezana na zadevo pisave in zadevo razlike, hkrati na zadevo teksta; če smo jo mi poskušali razumeti na dvojen način, kot simbolno formo in kot kategorialno formo, bi lahko to pomenilo, da se nam lahko kot simbolna forma daje, medtem ko kot kategorialna forma vsakršno dajanje omogoča; kot simbolna forma je možna na naslednji način: lahko omogoča simbolizacijo tistih področij, kjer predstavlja sled fenomen: fizika, astronomija, gramatologija in genetika; kot kategorialna forma "íchnos kai graphé" je vezana na pogoje možnosti vpisa in si podaja roko z matematiko; če je kot simbolna forma vezana na temporalizacijo in spacializacijo, je kot kategorialna forma zavezana zgolj temporizaciji, če pomeni tu temporizacija tisto, kar Derrida poskuša v svojem predavanju o "Razlíki" razviti: temporizacija ni temporalizacija, sam pomen pa je vezan na enega od pomenov francoskega glagola "différer": "remettre à plus tard, temporiser"; še pomeni: sled kot kategorialna forma in kot zadeva temporizacije oprerira na področju, ki še ni razpoložljivo simbolnemu, ki je vezano na u-prostorjenje in u-časovljenje. "Ichnos kai graphé" zato, ker je pisava tista "kraljevska pot", ki vodi iz temporizacije v temporalizacijo in spacializacijo; še pomeni: na področju sledi kot kategorialne forme ni subjekta, subjekt je vezan na temporalizacijo; "différance" kot produkcija razlik pred razlikami zahteva sled kot kategorialno formo, in prav zato lahko govorimo, kot je to storil Derrida o "sistemu razlike", "système de différence", čeprav tega sistema ni osmislil s kategoriarnimi formami: "Subjektiviteta - tudi objektiviteta - je učinek razlike, učinek, vpisan v sistem razlike" - (Positions Paris 1972, p. 40); če je "sistem razlike", ki ga tu razumemo kot "sistem kategorialnih form", vezan na temporizacijo, je hkrati vezan kot sistem, ki omogoča sisteme znotraj temporalizacije in specializacije, na idejo "odprtega sistema": sistem razlike odpira in razpira sistem kategorialnih form kot možnost vpisovanja razlik: zato je pisava "kraljevska pot" do simbolnih form in form sveta življenja, zato pisava pred črko; hkrati je vezana ekonomija sledi kot kategorialne forme na princip neprezenca, se pravi na metafizični princip, pri čemer je pisava kot vez med kategorialnim in simbolnim nakazan aspekt kontingence: naznačuje mesto veza kot v(r)eza in povezuje kot vez medsebojno razločene robove. Odnos med kategorialnim in simbolnim, pa tudi med kategorialnim in svetom življenja, bi bil lahko odnos kontingence. Če operira ekonomski aspekt razlike in kategorialnih form takó, da dejansko ni stvar zavesti, bi lahko rekli, da je nezavedno strukturirano kot pisava, če je tudi nezavedno, kot pisava, vez s kategorialnim, nikakor pa ne poslednja instanca zavesti, ki mojstri simbolne forme in se najdeva znotraj form sveta življenja. Nas zanima v pričujoči študiji sled kot kategorialna forma. Ekonomija sledi pa je povezana z ekonomijo razlike. Če gre za ekonomijo, je očitno, da si velja pojasniti, kaj je s pojmi, s katerimi ta ekonomija operira. V "Posituons" razlaga in interpretira Derrida svoja naziranja, pri čemer so njegova pojasnjevanja izhodiščno vezana na vprašanje "Kaj je z différence?", ki ni dobesedno niti beseda niti pojem /"ni un mot ni un concept"/. Derrida govori tu o "motivu razlike", motivu zato, ker sam nemi "a" v besedi ne more igrati takšne vloge, da bi le-ta lahko vzpostavljala novo besedo ali pojem, po drugi strani pa vzpostavlja "razlika" ravno s pomočjo tega nemega "a"-ja konceptualne učinke in s tem hkrati

verbalne in nominalne konkretizacije. Če je razlika označevana kot "sveženj", pomeni to za Derridaja, da predstavlja "le croisement historique et systématique"; to pa pomeni nadalje: njenega tkanja se ne da fiksirati in ustaviti; da je tako vsaka nova naznaka njenega roba, roba kot definicije, dejansko njena nova naznaka - "une nouvelle marque". Poglavitno pa je naslednje: če naj bo razlika tisto, kar naznačuje možnost transmetafizičnega diskurza, nikakor ne more postati "beseda-gospodar" /"maître-mot"/ ali "koncept-gospodar" /"maître-concept"/, pri čemer da hkrati "zagrajuje" vsak odnos nasproti teološkemu; če ni niti beseda niti koncept, pa se dogaja znotraj tistega, kar imenujemo besede in koncepti, je očitno in Derrida to posebej poudari, da operira "**razlika**" prek ali celo skozi verigo drugih konceptov, besed, oziroma tekstualnih konfiguracij in operacij; Derrida omeni tu naslednje "**gramme**", "**réserve**", "**entame**", "**trace**", "**espacement**", "**blanc**", "**supplément**", "**pharmakon**", "**marge-marque-marche**"; ta veriga solidarnih pojmov ni taksonomično zaokrožena, še manj pa konstituira po Derridaju leksiko. - (P, 55) - Kot to natančneje opredeli Derrida: te besede niso osnovni sestavni deli, pač pa točke ekonomske kondenzacije - /"foyers de condensation économique"/ - (P, 55), mesta prehoda, ki so zavezana nizu naznak; razgibana križišča. Nadalje: njihovi učinki pa se ne obračajo zgolj nasproti njim samim, pač pa razširjajo mreže svojih učinkovanj navzven na način kontingence: kontingenca pomeni v tem kontekstu spremenljivost učinkovanj glede na situacijo teksta in sklopa dejstev, ki mu pripadajo. Če označi Derrida na tak način delovanje in učinkovanje verige solidarnih pojmov, je ta označitev blizu tega, kar smo mi razumeli kot delovanje in učinkovanje kategorialnih form; še pomeni: če sprejmemo, da je možno učinkovanje kategorialnih form zgolj na osnovi tistega, kar sproža "dinamika razlike", potem je delovanje kategorialnih form sicer po meri delovanja Derridajevih solidarnih pojmov, privzemajo pa princip **kontingence** po eni strani in **abdukcijo** po drugi strani. Derrida postavi v ospredje namesto kategorialnega strukturiranja **niz operacij**, hkrati pa jih usmeri na dani zadnji cilj: gre za destrukcijo Heglove "Aufhebung"; mi smo skušali s "**kategorialnimi formami**" in njihovo "dinamiko" doseči nekaj drugega: predpostavka je bila, da sta možni destrukcija in dekonstrukcija zgolj na osnovi možnosti sistema, ki kot "še-ne-sistem" ne predstavlja zgolj dokončevanja metafizike in v metafiziko ujetih pojmov, pač pa omogoča hkrati kot "še-ne-sistem" **transformacijo** metafizike v smislu njene dopolnitve in **rekonstrukcijo** mišljenja. Vsak sistem, tudi "zgolj možni sistem", predpostavlja "kategorialna Formung"; v tem smislu je pri nas razumljena tudi "**sled**"; če nastopa kot kategorialna forma hkrati s pisavo, lahko to pomeni, da pisava ni zgolj sredstvo vpisa sledi, pač pa kategorialno strukturira ne samo mišljenje, pač tudi tisti "je" sveta življenja in tisti "je" simbolnih form. - Derrida ostaja na tleh dekonstrukcije, in hkrati privzema način pisanja, ki gre na sistem in proti sistemu (Heglovemu sistemu). Tveganje je po Derridaju veliko; gre za niz operacij, ki so usmerjene proti Heglovi dialektični spekulaciji; da je to po meri, oziroma v skladu s "splošno ekonomijo" **neke vrste splošna strategija dekonstrukcije**. Sama naloga te dekonstrukcije pa je dvojnostne narave, po Derridaju zaobsega dvojno gesto: kot enost, ki je hkrati sistematična in odrinjena (sic!!!), odmaknjena od same sebe, "une écriture dédoublée" - "c'est-à-dire d'elle-même multipliée": "double science". Vztrajanje pri dvojni gesti pisave bi naj po Derridaju omogočilo "renversement", "preobračanje", ki ni več zavezano metafizičnemu preobračanju, ki pomeni dejansko preobračanje hierarhije; še pomeni, da bi se naj veriga solidarnih pojmov uveljavila na način, ki ni več zavezan metafizičnemu principu moči in njenemu nihilizmu. Kako je to moč storiti? - Če velja po Derridaju najpoprejši ugotovitvi, da pri klasični filozofski opoziciji nimamo opraviti z miroljubno koeksistenco dveh nasprotij, pač pa s hierarhijo kot "hiérarchie violente", tako da eden od dveh ter-

minov vedno ukazuje drugemu, tako da zavzema višjo pozicijo, potem velja najpoprej preobrniti hierarhijo. Te faze preobračanja po Derridaju ne gre spregledati, ker bi s tem pozabili na "konfliktualno strukturo", konfliktualno in podrejujočo strukturo opozicije. - Nadalje: dekonstrukcija opozicije ni enostavna, ker se sama hierarhija opozicije vedno znova vzpostavlja, kar še pomeni, da predpostavlja vztrajanje v tej fazi dejansko vztrajanje na terenu "dekonstruiranih sistemov" - "systèmes deconstruits"; zato je v novi fazi dekonstrukcije, dekonstrukcije kot transformacije, potreben nov sistem, nov sistem pa lahko živi zgolj iz kategorialnega strukturiranja; če je za fazo dekonstrukcije dovolj "veriga solidarnih pojmov", predpostavlja faza transformacije "sistem kategorialnih form"; zato sled kot kategorialna forma. Kaj to pomeni?

Če se lahko začenja uveljavljati zahteva sistema, in če velja razumeti sled kot kategorialno formo, pa nas bo na tem mestu najpoprej zanimal Derridajev poskus dekonstrukcije in uveljavljanja verige solidarnih pojmov, ki jih omogoča eno samo skupno polje, in sicer polje pisave; polje pisave pa razpira sama dekonstrukcija logosa, ki začenja uveljavljati nasproti središču logosa drugo središče: "graphé". Če smo mi ti dve središči povezali z dinamiko, tako da lahko govorimo o dinamiki dveh središč, zadošča Derridaju v fazi dekonstrukcije polje pisave, hkrati pa zavrača ostajanje znotraj starih dekonstruiranih sistemov; to bi še nadalje pomenilo, da brez sistemov in sistema ne gre. - (sic!) - Naznačitev dvojnosti samega postopka dekonstrukcije zaobseže Derridajevo razumevanje pisave z dvojno funkcijo; "**écriture double**" bi tako pomenila: naznačitev distance in razmaka med dekonstruiranimi sistemi, ki so zavezani dominaciji logosa in vznikom novih konceptov, ki se jih ne da več razumeti s pomočjo zastarelih metafizičnih pojmov. Tovrsten preobrat, oziroma tovrstno vzpostavljanje distance, preobrat, ki je zavezan tistemu, kar Derrida imenuje "biface", tudi "biphase", je lahko vpisan zgolj v "razcepljeni pisavi" /"écriture biphide"/; nov koncept pisave bi tako opravljal dvojno funkcijo: po eni strani provociral preobrat hierarhije "parole/écriture", po drugi strani pa bi dopustil, da bi delovala pisava znotraj besede same: dezorganizacija metafizičnega sistema gre tako z roko v roki z zavzetjem tekstualnega polja. Takšno tekstualno polje označuje Derrida "**le champ textuel groupé**", "skupno tekstualno polje", ki zahteva nov način pisanja in novo razumevanje relacij med avtorji; kot poudarja Derrida: teksta kot teksta ni več moč zreducirati na enega samega avtorja, da celo ni več moč znotraj takšnega tekstualnega polja postaviti "pike", da to hkrati pomeni, da se hkrati izgublja pozicija subjekta pisanja. Če si Derrida še ne postavlja vprašanja "kdo piše, ko nekdo misli, da piše?", pa poskuša nakazati možnost praktik, ki takšno pisanje omogoča; če je resnica konca metafizike kot konca subjekta vezana na "vladavino drhali", ki kot drhal ni subjekt, je vsekakor vprašljivo, ali lahko pisavo prepustimo drhali; če naznačuje konec metafizike tudi krizo subjekta in subjekta pisave, ki bi naj bila brez subjekta, mora biti brezsubjektni subjekt pisave nekaj drugega kot "skupinski subjekt". Za Derridaja je pomemben stil, po drugi strani pa mu omogoča razgrajevanje "binarnih metafizičnih opozicij" veriga solidarnih pojmov: "**pharmakon**" ni niti zdravilo niti strup, niti dobro niti zlo, niti znotraj niti zunaj, niti beseda niti pisava; "**supplément**" ("surplus") ni niti "več" niti "manj", niti nekaj zunanjega niti dopolnitev "complément") nečesa notranjega, niti akcidenca niti esenca; "**hymen**" ni niti zlitje "confusio") niti razločevanje ("distinction"), niti identiteta niti razlika, niti požitek ("consomation"), niti devišstvo ("virginité"), niti koprena ("voile"), niti razkritje ("dévoilement"), niti znotraj ("dedans"), niti zunaj ("dehors"); "**gramme**" ni niti označevalec ("signifiant"), niti označeno ("signifié"), niti znak ("signe"), niti stvar ("chose"), niti prezenca niti odsotnost, niti pozicija niti negacija; "**espacement**" ni niti prostor niti čas; "**entame**" ("načetek") ni niti integriteta, načeta integriteta začetka niti preprost rez

niti enostavna sekundarnost: "Ni/ni, c'est à la fois ou bien ou bien." - (P, 59) Poglavitna opredelitev teh pojmov pa naj bi bila po Derridaju ravno v tem, da jih ni moč povezati v ternarno gibanje heglavske dialektike. To bi pomenilo za nas naslednje: če spominja v določeni meri Derridajeva dekonstrukcija Hegla na Adornovo branje Hegla skozi optiko negativne dialektike (tudi pri Adornu ni ternarnega ritma), je tisto močno in bistveno pri Derridaju to, da "negativiteto" nadomesti "razlika": čeprav je tudi "différance" nepomirljivo konfliktualna, pa operira na polju, ki je nezlomljivo, na polju, ki je pred "logosom", in hkrati na polju, ki označuje svoje učinke znotraj tistega, kar imenuje Derrida "**le texte en général**": učinki pisave niso vezani na konkretni tekst, tako da jih tudi policija ni več v stanju mojstriti; v tem je subverzivnost Derridajeve "razlike"; učinki pisave delujejo vedno policiji za hrbtom, če pomeni tu policija toliko kot "uničevanje tekstov", ki ravno kot teksti subverzivno delujejo na obstoječa razmerja moči. Če je funkcija "razlike" tu tako nakazana, in če je njen odnos do "univerzalnega teksta" - /"le texte en général"/ tako naznačen (razlika je konfliktualna in operira na nivoju teksta, ki se ga ne na zreducirati na pojem knjige, hkrati pa ne predstavlja kake celote knjig), so vezani učinki razlike na sled zabrisane sledi: sled zabrisane sledi pa se da ustrezno razumeti zgolj kot kategorialno formo: kategorialno strukturira nekaj, pri čemer se sama umakne in izmakne; če učinkuje razlika kot **temporizacija**, učinkuje sled zabrisane sledi kot **temporalizacija**, medtem ko je konkretni tekst vezana na **spacializacijo**. Univerzalni tekst - "le texte en général" - je tekst, ki ga nikoli ne mojstri "referend" - "référénd" v klasičnem pomenu besede; to je hkrati tekst, ki ni zavezan stvari v heglavskem pomenu besede niti transcendentalnemu "signific", besedi, ki bi upravljala s celotnim gibanjem teksta. Tako pomeni Derridaju "razlika" odprto verigo /"un chaîne ouverte"/ tistega, kar je naznačeno kot "supplément", "écriture", "pharmakon", "hymen", "gramme"; v to verigo pa je vpet motiv, ali koncept, operator splošnosti /"opérateur de Généralité"/: diseminacija /"dissémination"/. Diseminacija je korelativna razliki: diseminacija ne operira s poslednjo instanco, hkrati pa je ni moč spraviti v spone definicije; diseminacija je kot "différance séminale" konceptualno neulovljiva, in to neulovljiva v semantičnem smislu, ker prebijeta njena moč in forma sam semantični horizont. Če je bila polisemija na poti v to smer, pa je bila še vedno zavezana možnosti enotnega smisla, ali pa tistemu, kar se imenuje "le signifié principal du texte". In še: diseminacije ne more voditi tak enoten smisel, niti enoten izvor, niti ne more biti vezana na eno eshatološko prezenco: "Naznačuje neizvedljivo in generativno multipliciteto." - (P, 62) - Stvari pojasni Derrida podrobneje takole: če vzamemo na znanje razliko med pojmom "sème" in "semen", in če predstavlja "sème" najmanjšo enoto pomena, bi bil "semen" kot najmanjša diseminacijska enota vezan na to, da najdeva "pomen" kot "vouloir-dire" svoj refleks v pisavi takó, da se spravlja v gibanje - "se met à faire marcher." - (P, 62) - Diseminacija tako nima opraviti niti s tistim, kar naj bi bilo hoteno povedati niti s stvarmi kot referenti teksta; če ostaja tako zavezana zgolj pisavi, in če je celo v distanci do konkretnega teksta z dominirajočim smislom, jo lahko vežeta zgolj forma in moč: forma ki je zavezana kategorialnemu strukturiranju, in moč, ki pomeni vezanost teksta bodisi na formo kot formo življenja bodisi formo kot simbolno formo, forme sveta življenja in simbolne forme tako niso konkretni teksti s smislom, ki jih štiti /"sens éteur"/, pač pa univerzalni teksti: znotraj teh dveh polj univerzalnih tekstov lahko nastajajo kontekstualne enote konkretnih form sveta življenja in simbolnih form; če deluje diseminacija dekonstruktivno v smislu razgrajevanja metafizične dominacije smisla in smislov, lahko ohranja polisemija svojo funkcijo, če je poprej razumela in na znanje vzela moč in formo pisave. Forma je tu vezana na karakter polja pisave. - Sam postopek diseminacije onemogoča po Derridaju, da bi se serija semantičnih valenc

zaprla v strogo definirano formo; to implicira igro manka /"manque"/ in presežka /"surplus"/, igro, ki se nikoli ne more ustaliti v definirani formi ali adekvatnosti, v ustavljeni korespondenci kake simetrije ali homologije. - (P, 63) - Dve stvari rezultirata iz tega: po eni strani gramatološki pristop ne more pomeniti kritike vsebine, po drugi strani ga z aspekta forme ne zanima zgolj "kod", ali čista igra označevalca, če je to značilno za strukturalen pristop. - Če postavlja tako gramatološka dekonstrukcija meje tako nasproti analizi vsebin kot analizi struktur, po drugi strani pa vzpostavlja distanco do heideggrovsko razumljene "sledi zabrisane sledi", pri čemer je ta zabrisanost zabrisanost same pozabe ontološke razlike, sled pa postaja znova temelj, utemeljitev ali izvor, izvor v smislu možnosti uzrtja razlike kot ontološke razlike, lahko ostane njena naloga v poskusu nakazovanja, da ni sled niti temelj niti izvor. Kaj to pomeni? Mi smo jo kot kategorialno formo skušali razumeti znotraj sklopa "**ichnos kai graphé**", njen odnos do pisave pa kot odnos kontingence: če predstavlja razlika dinamiko razlik pred razlikami, je sled vezana na prvo postavitev razlike, razlike, ki še ni pisava. Tako se da z gramatološkega aspekta sistema sistematično reprezentirati razmerja med razliko, sledjo in pisavo. V delu "**Pisava in razlika**" si zastavlja Derrida dve vprašanji: kaj je s smislom sledi nasploh? Kaj je s smislom pisave v sodobnem pomenu besede? -

Vrnitev k pisavi v sodobnejšem pomenu besede pomeni za Derridaja Freudova uporaba in aplikacija **metafor**, pri čemer so te metafore uporabljene zato, da bi aludirale na tisto, kar se znotraj uveljavljenega najavlja kot neuveljavljeno. Naslednje, kar je za Derridaja pomembno: Freud da naredi vprašljivo tisto, kar je bilo samo po sebi razumljivo v pojmu pisave - /"il rend énigmatique (...) ce qu'on croit connaître sous le nom d'écriture." - (Écriture et la différence", Paris 1967, p. 296) - Derrida hkrati opozori na naslednje: sama uporaba grafičnih podob in metafor se vleče skozi zgodovino zahodnoevropske filozofije, Freud pa na tem področju naredi nekaj novega: če je prej ta uporaba pomenila fiksiranje spoznavne gotovosti, se sedaj zgodi nekaj novega: ne gre zgolj za uporabo metafor, pač pa se odpre niz novih vprašanj in rešitev, ki so povezane s problemom pisave in tistega, kar imenuje Derrida "espacement". Kako razumeti Freudovo potrebo po metaforah; kako razumeti njegov drugačen odnos do tistega, kar zaobsega funkcijo **pisave**? Ker nas bo v nadaljnjem zanimal predvsem sklop "**ichnos kai graphé**", si velja najpoprej pojasniti, kako vpelje Derrida problematiko pisave, ko bere Freuda, na tistem področju, ki je dejansko pred pisavo kot pisavo v običajnem pomenu besede: pisava operira pred pisavo na tistem področju, ki ga je Freud razumel kot strukturo psihičnega aspekta; struktura **psihičnega aparata** je predstavljena skozi model na novo razumljene pisave. Vprašanja, ki jih postavi Derrida v tej zvezi: kakšen model /"appareil"/, aparat, velja konceptualizirati, da bi lahko predstavili **pisavo psihičnega** /"l'écriture psychique"/; kaj pomeni, da je nekaj takega možno; nadalje: da tako ni vprašanje, da je psihično neka vrsta teksta, pač pa kaj je tekst in kaj mora biti psihično, da bi bilo lahko reprezentirano kot tekst? -

Če je psihični aparat ponazorljiv s pisavo, ali, če je sam pisava, če najde Derrida pri Freudu v tej zvezi izraze kot "Bahnung" /"le frayage"/, "utrje" (sledi in "Differenz" /"différence", kako misliti osnovo funkcioniranja psihičnega aparata? - Derrida se na teh mestih spusti v Freudovo razvijanje in razumevanje **spomina**, ki je bilo času primerno (1895) utemeljeno v naziranjih naravoslovja, sam poskus pa je temeljil v zahtevi osmisliti psihično dogajanje, oziroma elemente tega dogajanja kot kvantitativno določene /"quantitativement déterminés"/ - (EeD, 298) - po materialnih delcih. V ospredju je problem spomina. Derridaja zanima tisto, kar postavlja Freuda v določeno distanco do naziranj njegovega časa, namreč Freudovo razlikovanje med "**cellules de perception**" in "**cellules de souvenirs**", razlikovanje, ki mu postavlja nasproti hipotezo o "mrežah

kontaktov" /"grilles de contact"/ in "mrežah utrtij" /"grilles de frayages"/, se pravi utrtij poti /"chemin", "Bahn"/, utrtij sledi. - Derridajeva hipoteza odpre naslednje možnosti: utrtje kot "le chemin tracé" zahteva dve novi kategoriji: kategorijo moči /"violence"/ in kategorijo odpora /"résistance"/. Konkretnije je situacija opisana takole: obstaja dvoje vrst nevronov:

1) - **prepustni nevroni** /"les neutrons perméables"/, se pravi nevroni, ki ne nudijo nikakršnega odpora /"aucune résistance"/ in se v njih ne ohranja nikakršna sled /"trace"/ vtisov; to so **nevroni percepcije** /"les neurons de la perception"/;

2) - druga vrsta nevronov postavlja nasproti kvantiteti držaljav konkretne mreže in ohranja takó **vtisnjeno sled** /"la trace imprimée"/; ta druga vrsta nevronov bi naj tako reprezentirala prvo možnost spomina, ali bolje: prvo reprezentacijo spomina. - (EeD, 299) -

Za svojo konceptualizacijo "pisave" najde takó Derrida pri Freudu naslednje:

1) - psihične kvalitete poseduje samó druga vrsta nevronov;

2) - ti nevroni só nosilci spomina, hkrati pa nosijo in omogočajo psihične dogodke kot take;

3) - spomin tako ni ena od lastnosti psihizma, pač pa sámo bistvo psihičnega; drugače povedano: "Odpor in hkrati odprtost za utrtje sledi." - (EeD, 299) Kaj to pomeni?

Naslednje zelo pomembno, kar najde Derrida pri Freudovem razumevanju in tematiziranju fenomena spomina kot fenomena sledi, je spoznanje, da morajo obstajati neenakosti oziroma različne intenzivnosti "odporov nasproti utrtju in različne moči, ali bolje stopnje moči, da ne bi prišlo do redukcije pravih možnosti za izbor smeri mišljenja. Spomin bi tako omogočale razlike utrtij med nevroni "psi". Še pomeni: da tako ne obstaja utrtje brez razlike; da tako **sled** in spomin ni čisto utrtje, ki bi ga lahko ponovno našli in dobili kot čisto prezenco, ali bolje: enostavno prezenco: "**présence simple**"; to je, kot pravi Derrida, nezgrabljiva in nevidljiva razlika med utrtji. Za samo psihično življenje bi to pomenilo, da ni niti tansparenca smisla niti neprosojnost moči /"opacité de la force"/, pač pa razlika v delu, delovanju in učinkih moči. - Če je zadeva spomina kot (utrtje) sledi vezana na moč utrtja, je tisto, kar to moč uveljavlja, ponovitev, in to v tistem smislu, v kakršnem je za delovanje spomina, ki ne ostaja zgolj spomin, pomembna sáma kvantiteta: kvantiteta je pot navzven; ta pot navzven je vezana na moč in ponovitve. Kot smo nekje drugje napisali: sled zahteva učinkovanje binema s ponovitvijo. - Derridaju gre za naslednje: ko gre za problem sledi kot sledi, ne pridem do njenih možnosti tako, da jih mislimo znotraj razlike med kvantiteto in kvaliteto: da tudi spomin kot sled ne more izvirati iz te opozicije, da lahko osmisli diference v produkciji sledi zgolj moment razlike. To bi pomenilo naslednje: če gre za produkcijo sledi, gre za gibanje /"mouvement"/ "come effort de la vie se protégant elle-même en différent ..." - (EeD, 56) - Če je to gibanje razlik vezano na življenje kot sled in vpis sledi, je življenje sámo vezano na vnaprejšnjo sled v smislu rezerve "réserve", "Vorrat", na investicijo, ki paradoksalno, ravno kot tisti "ni", samo gibanje razlik omogoča. Tako je treba ločevati med sledjo in učinki sledi. Možnost spomina kot gibanja razlik je vezana na določen "ni", in samó skozi ta "ni" se lahko sled brani pred smrtjo: proti smrti se bori z ekonomijo smrti, če je smrt per definitionem zavezana tistemu "ni". Sled bi lahko tako omogočale: "ekonomija smrti", razlika, ponovitev in rezerva. Če gre Derridaju v študiji "Freud in scena pisave" (1966) bolj za zadevo kritike koncepta prezence in uveljavitev koncepta "arhisledi" kakor za Freuda kot Freuda, se da razviti iz Freudovih naziranj o spominu in sledi aspekte za razliko, ki se diferira onstran prezence. Če je življenje vezano na spomin, in če se življenje uveljavlja na osnovi ponovitve, sledi in

razlike, pomeni, da je vezano na nekaj, kar ni ulovljivo v metafizični način prezenze, prezenze kot "ousé". Da velja misliti življenje kot **sled**, preden opredelimo bit kot prezenco. - Pri Freudu pa se da po Derridaju naučiti še naslednje: da je treba po eni strani pripoznati "razliko" na izvoru "/à l'origine"/, hkrati pa se odreči principu primarnosti /"primarité"/: diferirati tako ne more pomeniti "retarder un possible présent", odgoditi nek akt ali percepcijo, ki sta možni sedaj; to možno, pravi Derrida, je možno zgolj "par différence". Če je temu tako, potem velja misliti razliko onstran principa prezenze in hkrati onstran teološkega ali eshatološkega horizonta: zadeva razlike postane bistvena, ko gre za razumevanje "čistih razlik", se pravi razlik kvalitete - "celles de la qualité", razlik, ki so pri Freudu razumljene kot razlike zavesti - "**dif-férences de la conscience**"; in še vprašanje: kako naj zavest razloži in razume **kvalitete**, kvalitete, ki jo kot kvalitete omogočajo in vzpostavljajo? Če predpostavimo, da so kvalitete "**čiste razlike**" /"différences pures"/. - (EeD, 304) - V Freudovem tekstu "Skica znanstvene psihologije" - (1885) najde Derrida naslednji stavek: Zavest nam daje kvalitete, mnogolikost čutnih zaznav, ki se vzpostavljajo skozi drugačnost in katerih drugačnost se diferencira takó, da sledi referencam zunanjega sveta; v tej drugosti in drugačnosti obstajajo serije, oziroma podobnosti, vendar nikakršne kvantitete; kako potem nastajajo kvalitete kot razlike zavesti? Očitno je, da se teh kvalitet ne da najti niti v zunanjem svetu niti v psihični notranjosti, ki je kot kvantiteta del tega sveta. - Od kod kvalitete? - Freud pride do spoznanja, da je treba predpostaviti in najti **tretji sistem nevronov** /"un troisième système de neurones"/, in sicer sistem določene vrste perceptivnih nevronov; ta sistem naj bi bil v stanju zadrževati in ohranjati različne kvalitete; Derrida označuje te kvalitete kot "**les sensations conscientes**" - (EeD, 304) - Če je prvi dve vrsti nevronov imenoval Freud (1) - nevroni "fi", se pravi prepustni nevroni - "**les neurones perméables**" in (2) - in nevroni "psi", ki kot kontaktne mreže nudijo odpor vtisom /"impressions"/ - "**les neurones comme des grilles de contact**"; pojasnjuje pozneje v pismu Fliessu - 1. 1. 1896, 39. pismo, da je treba med ti dve vrsti nevronov vriniti /"intercaler"/, oziroma interpolirati, "fait glisser", "schieben", nevrone percepcije **omega**, "**les neurones de perception omega**". (EeD, 304) -

Ta interpretacija pa rojeva, kot povzema Derrida po Freudu, "nezaslišane težave": "...: nous venons de rencontrer une perméabilité et un fraying qui ne procedent d'aucune quantité. De quoi donc?" - (EeD, 304) - Težavno situacijo bi naj rešil sestop do časovnosti /"temporalité"/, do diskontinuirane časovnosti ali periodične časovnosti. Osnovna težava naj bi bila po Freudu naslednja: če se ne da motriti pretoka kvantitete kot transferja kvantitete od enega nevrona do drugega, velja po Freudu najti za tretjo vrsto predpostavljenih nevronov "**omega**", ko gre za naravo pretoka in razumevanje tega pretoka /"l'écoulement"/ drugačen karakter in opredelitev: ta karakter bi naj imel "une nature temporelle"/. -

Perceptivni nevroni "omega", ki niso v stanju absorbirati kvantitet, se polastijo intervala držaljaja: **to je stanje čiste difference**, difference med razmaki - "**diasteme**". Po drugi strani zahteva koncept "periode nasploh" - "période en général" - opozicijo med kvantiteto in kvaliteto: tudi nevroni "psi" posedujejo svoj časovni interval, interval "sans qualité", "interval monotone". - (EeD, 305) - Taka postavitev bi naj omogočala naslednje: opisati funkcioniranje psihičnega aparata s pomočjo diferenc in čistih situacij /"par des différences et des situations pures"/ in razložiti, kako se **kvantiteta** dražljaja izraža z združevanjem /"par la complication"/ v nevronih "psi" in **kvaliteta** s topiko - "par la topique". Najpomembneje za Derridaja pa je naslednje: ko se Freud odreče anatomskih in nevroloških predstav, ki so izključno vezana na kvantitete, stopi na sceno pisave /"écriture"/: "La trace deveindra le gramme; et le milieu du fraying, un

espacement chiffré." - (EeD, 305) - Te kvalitete pa lahko zgrabi zgolj kontingenca, kontingenca kot vez, rez vez, prelom, povezava različnih robov: situacija tu ustreza Derridajevemu modelu "rez-robova-šiv"; vse to omogoči, da se začnejo urejati in med seboj povezovati elementi sistema, in to na tak način, da jih več ne obvladuje izključujoč princip kvantitete; med seboj bi se naj povezali trije sistemi nevronov, primarni in sekundarni proces, osrednja tendenca živčnega sistema in njegova tendenca h kompromisu, indici kvalitete, realitete in misli, seksualni pogoj potisnitve, pogoji zavesti kot perceptivne funkcije ..., slutnja **celote sistema**: "... la trace commence à devenir écriture." - (EeD, 306) - Tisto, kar je za Derridaja še posebej pomembno, in tisto, kar tu še posebej izpostavi, je, da predstavi Freud Fliessu sistem, ki se je začel izrisavati takorekoč že v zaključnih konturah, z **grafemom**; in še: osrednje mesto v tem Freudovem pismu zavzemajo besede kot: "znak" /"Zeichen", "signe"/, "vpis" /"Niederschrift", "inscription"/, "transkripcija" /"Umschrift", "transcription"/. Nadalje: usodnega pomena je za Derridaja opredelitev narave **komunikacije**: komunikacija je definirana eksplicitno na osnovi koncepta **"sledi"** /"Spur", "trace"/ in **"odloga"** /"retardement", "Verspätung"/, na osnovi "d'un présent non constituant", odloga, ki je originarno rekonstituiran izhajajoč iz "znakov" spomina /"à partir des 'signes' de la mémoire"/; hkrati pa je pozicija žive besede naznačena znotraj sistema stratificirane pisave /"d'écriture stratifié"/. Freud pojasnjuje to Fliessu takole: gre za izdelavo hipoteze, da je naš psihični mehanizem konstituiran na osnovi superpozicij različnih slojev /"superposition de strates", "Aufeinanderichtung"/ še pomeni: od časa do časa je osnova /"le matériel présent"/, ki je sestavljena iz sledi spomina /"traces mnésiques", "Erinnerungsspuren"/, prisiljena v rekonstrukcijo, **restruktuiranje** /"restructuration", "Umordnung"/, in v skladu z novimi odnosi v **transkripcijo** /"Umschrift"/. Bistveno novost svoje teorije pa pojasni Freud takole: sam spomin da ni prezenten, da ni vtisnjen enkrat in enostaven način, pač pa da se ponavlja, da je hkrati zapisan z različnimi vrstami znakov. Teh vpisov bi naj bilo najmanj troje (ali več), pri čemer bi naj bili ločeni med seboj (kot poudarja Freud: ne nujno v topičnem smislu) glede na svoje nevrnske nosilce. Percepcija je tu vezana na naslednjo funkcijo: če je njeno dogajanje vezano na nevrone, v katerih se rojevajo posamezne percepcije, če se na te percepcije veže zavest, pa v nevronih percepcije ne ostaja nikakršna **sled dogodka**; če je **zavest** kot tok vezana na percepcijo, če predstavlja prvi vpis, ki je kot vpis konstituiran na osnovi asociacijskih sklopov, simultanih asociacijskih sklopov, predstavlja **nezavedno** drugi vpis; **predzavedno** je kot tretji vpis vezano na verbalne predstavitve, ki ustrezajo našemu uradniemu jaz-u /"à notre moi officiel"/; ta druga misleča zavest /"cette conscience pensante secondaire"/ je vezana na oživitev verbalnih reprezentacij. - (EeD, 307) - Naslednje, kar zanima Derridaja pri Freudu: v delu Tolmačenje sanj (1900) se začenja metafora pisave polaščevati psihičnega aparata hkrati v njegovi strukturi in psihičnega teksta v njegovi vsebini. Če gre Freudu za psihoanalizo, gre Derridaju za metafiziko: v Freudovem delu Tolmačenje sanj najde možnosti za razumevanje pisave, ki ne bi bila ujeta v princip prezence. Postopnost izpeljevanj tega razumevanja je naslednja: sanje sledijo v principu starim utrtjem; v trenutku, ko so stvari takó postavljene, se začenja razpirati možnost razgrnitve teorije, ali celo koncepta, ki bi operiral z določenimi pravili, ko gre za interpretacijo in razumevanje sanj. Vse to manj zanima Derridaja, zanj je pomembna metafora pisave, ki jo Freud v tej zvezi takorekoč dobesedno uporablja: interpretacija sanj bi naj predstavljala vrnitev v pokrajino pisave /"paysage d'écriture"/; te pisave ne gre več razumeti kot fonetične pisave, pač pa kot pisavo kot litografijo pred besedami /"litographie d'avant les mots"/, pisavo kot **metafonetično pisavo**, kot **ne-lingvistično pisavo**, pisavo kot **a-logično pisavo**: "Logika se

podreja zavesti ali predzavednemu, mestoma verbalnih reprezentacij; principu identitete, utemeljujočem pojmu filozofije prezence." - (EeD, 307). Sanje da se tako premestijo v "gozd pisave" /"forêt d'écriture"/; če je zadeva tolmačenja sanj ravno tolmačenje, ki živi kot interpretacija od ključa /"clé"/, s pomočjo katerega interpretira, pomeni dejansko ta situacija interpretacije ujetost v tisti krog, ki ga tu ne bomo imenovali hermenevtični krog, pač pa **krog pisave**: če so sanje prevedljive s pomočjo ključa v diskurzivno pisavo, mora biti na tak ali drugačen način izza simbolnega teksta sanj ta **pisava** že tu: sanje so tako premetitev izvora pisave, ki postavlja na sceno besede, ne da bi se jih posluževala. Kaj to pomeni? - Očitno gre tukaj, pravi Derrida, za model pisave, ki se je ne da zreducirati na besedo; če je temu tako, potem je očitno, da pisava sanj kot sestop k primarni pisavi ni razvozljiva na osnovi koda, ni dokončno razvozljiva, nekaj pa se da kljub temu storiti: po eni strani operira z nizom kodiranih elementov, po drugi strani je nezvedljiva v svojih operacijah, leksiki in sintaksi: "Le rêveur invente sa propre grammaire." - (EeD, 310) Tu ni toliko pomembna individualnost tistega, ki sanja, kakor dejstvo, da obstaja pisava, ki uhaja zahtevi "koda" po prezenci. Ujetje v prezenco pa je usoda metafizike. Pisavo, ki uhaja zahtevi "koda", imenuje Derrida "l'écriture originaire"; ta originarna pisava leži celo izza de Saussurjeve redukcije na par **signifiant-signifié**; kot pravi Derrida: ta originarna pisava proizvaja samo specializacijo in telo znaka, če je **znak** vezan na usodo dvojnega obraza: **signifiant - signifié**. Če je originarna pisava vezana na produkcijo specializacije in telesa znaka, potem topologija ni več na nivoju tako razumljene pisave; Derrida najde pri Freudu nadaljnja pojasnila: **topično razumevanje** nezavednega dopolni **dinamično razumevanje**: **nezavedno**, **predzavedno** in **zavedno** tu niso več konceptualizirani kot statična mesta /"topoi"/, pač pa uzrti skozi **konflikt** dinamično kot nasprotujoče si moči /"widerstrebende Seelenkräfte"/; nas tu zanima v prvi vrsti poudarek na dinamiki moči; po drugi strani pa naznačen prehod od "nezavednega" k "zavednemu"; prehod bi naj omogočalo polje pisave: prehod "je", "je" prehod od ene pisave k drugi, se pravi, da gre za bistvenostni odnos, po drugi strani pa pisava zavesti ni transkripcija, ki bi podvojevala pisavo nezavednega, "n'est pas une écriture dérivée et répétitive", kot še poudari Derrida, proizvaja se na originalni način, tako da je celo v svoji **sekundarnosti originarna in nezvedljiva** - /"originaire et irréductible"/. - Še pomembneje pa je naslednje: da je potrebno razumeti možnost pisave, zavestne in delujoče v svetu /onstran vidljivosti grafemskega in literarnega/; še pomeni: da velja razumeti **delo pisave** /"travail d'écriture"/ kot nekaj, kar kroži kot psihična energija med nezavednim in zavednim. - (EeD, 315) -

Za sam koncept pisave pa ima to po Derridaju naslednje konsekvence: ustrezna konceptualizacija pisave je možna šele takrat, ko nam postane jasno, da nam **mundano** in **objektivistično** motrenje pisave ne omogoča dostopanje do **resnice** pisave: "**mundanost pisave**" je korelativna modelu "**psihične pisave**", ali, kot še pravi Derrida husserlijansko: korelativna modelu "**transcendentalne pisave**". Ni naključje, da si tu Derrida pomaga s Husserlom; to je eno, po drugi strani vpelje Heideggro; kako je z relacijo Freud - Husserl? Freud jemlje na znanje dvojnostno naravo psihičnega: da velja upoštevati hkrati hkratnost "biti-v-svetu psihičnega" - "l'être-au-monde du psychique" in originarnost "topologije", ki je kot taka nezvedljiva na **znotrajsvetnost**. Ta razlika kot konstitutivna razlika pa potrebuje dopolnila: "**delo pisave**" /"travail de l'écriture", "die Arbeit des Schrifts"/ briše razliko med transcendentalnim in mundanim s tem, ko jo vzpostavlja. Ta paradoks pojasnjuje po Derridaju tista razlika, ki obstaja med Husserlovim in Heideggrovim dojetjem "In-der-Welt-sein"-a. To delo pisave zahteva pojem "**ne-transkriptivne pisave**". Derrida si poskuša pojasniti, kaj pomeni "ne-transkriptivna

pisava: navede določene Freudove misli in pomisleke v zvezi s tem: (1) - nevarnost blokade energije, če bi ostali pri naivni metaforiki **toposa**; (2) - nujnost ponovnega premisleka **topologije** te pisave; (3) - da samo modelno razumevanje psihičnega aparata pri Freudu še nima ustreznega pendanta v modelu, ki bi ustrezal grafematični konceptualnosti, čeprav je bil Freudov mehanski model že uporabljen za deskripcijo "psihičnega teksta" /"texte psychique"/. - V trenutku, ko je začel Derrida razmišljati skozi optiko "razlike", je postalo jasno, da polje pisave ne more biti več dano znotraj (zaprte) strukture, ujete v "clotûre" metafizike, po drugi strani pa je postalo očitno, da je produkcija razlik pred razlikami vezana na posamezne sisteme, ki so še vedno zavezani "clotûre" metafizike; če se je odprl problem (bomo rekli: še vedno metafizični problem) v končnosti ujete neskončnosti, bi to pri Derridaju pomenilo ujetje končne celote v proces infinitizacije: "...: the concept of closure designates a **finite totality** which is continually breached by a movement of infinitization." - (Simon Critchley: "The Ethics of Deconstruction: Derrida and Levinas", Oxford UK and Cambridge USA, Blackwell 1992, 21993, str. 64) - Derrida dejansko poskuša naslednje: po eni strani uiti metafizičnemu modelu koncepta v "končnosti ujete neskončnosti", po drugi strani uiti topologiji končnosti "pisave": če najde pri Freudu določena mesta, ki mu to omogočajo, so to mesta, kjer je govor o "dinamični reprezentaciji": "dinamična reprezentacija" bi naj omogočala mobilnost nečesa, kar kot psihična formacija ni mobilno: mobilne bi naj bile relacije znotraj nje, vpotegnitev "différance" pa omogoči osmiselitev dinamike razlik pred razlikami, iz katerih živijo relacije. - Če je temu tako, potem metafora prevajanja več ne ustreza, ko gre za razumevanje odnosa med tekstom nezavednega in tekstom zavednega. Metafora **prevajanja** tako ne ustreza, ker implicira **zunanostni odnos, statizem in topologizem**, po drugi strani pa transparentnost nevtralnosti, ki je tu ne more biti. "Psihična pisava" ne vzdrži primerjave s "prevajanjem", ker je sama kot taka **"energetski sistem"** - /"système énergétique"/, diferenciran sistem, ki pokriva celoto "psihičnega aparata" - /"tout l'appareil psychique"/. - (EeD, 316) - Psihična pisava da **ne** predstavlja navkljub razlikam instanc premestitve pomenov v prosojnosti imobilnega in nevtralnega diskurza: topološka statika ne proizvaja pomena in smisla, pač pa ga nasprotno omejuje; produkcija smisla je funkcija energije, ki pulzira v psihičnem aparatu. - Iz teh freudovskih spoznanj potegne Derrida zanimive konsekvence, ki so usodnega pomena za njegovo razumevanje metafizike, koncepta pisave in same narave gramatologije; vzpostavljen je tudi radikalen odnos do logocentizma. Če je tu metafizika razumljena kot razločevanje med močjo in smislom: moč producira smisel in prostor uveljavljanja in uveljavitve smisla, in to z možnostjo ponovitve, bi naj ta (z)možnost ponovitve odpirala in omejevala delo moči /"le travail de la force"/. Ta moč pa hkrati inavgurira prevedljivost /"traductibilité"/, kot še pravi Derrida: dela možno tisto, kar imenujemo "govorico" /"le langage"/. Za nadaljnje razumevanje fiksira Derrida naslednjo razliko: nezavedno govori z **idiomi**, predzavedno obvladuje forma govornice /"langue"/; odnos je naslednji: čisti idiom ni govornica; to postane zgolj skozi ponovitve. - Tako ne gre za odnos prevedljivosti: "..., l'origine de la répétition est le devenir langage de l'idiome." - (EeD, 316) - Idiome nezavednega bi lahko tu označili kot **"še-ne-govorico"**.

Naslednji korak: te sklope velja po Derridaju povezati s tistim, kar je Freud povedal o "moči pisave" /"force de l'écriture"/ kot **utrtrju** /"frayage"/ v psihičnem ponavljanju /"répétition psychique"/: ta moč kot utrtrja odpiranja in razpiranja /"ouverture"/ svoje lastne poti v smislu "U-prostorjenja" - /"ouverture de son propre espace"/, dobesedno "v-loma" /"effraction"/, "u-reza" - "v-reza" poti v tisto, kar se ji upira, "prelom" /"rupture"/, "v-dor" /"irruption"/, ki vrezuje traso, ta **silovit vpis forme, vse to je**

misljivo samó v opoziciji nasproti pisavi: če ustvarja moč utrtja **sigilla, sigles, znamenke, hieroglife**, ki se jih ne da razumeti kot simbole, potem njihov odnos do pisave **ni odnos prevajanja**, ampak **odnos transkripcije**; nezavedno je tako področje utrtja, predzavedno in zavedno področji pisave. Če potegne to Derrida iz Freuda, pa opusti po drugi strani Freudov biologizem in nevrologizem: utrtje tako proizvaja "la trace mnésique", ki kot "ne-več-nevrološka sled" še ni zavestni spomin - /"mémóire conscíente"/. - (EeD, 317) - Tisto, kar je v tem kontekstu še posebej pomembno, je, bomo rekli, "vrstni red": "metafora utrte poti", poudarja Derrida, komunicira skoz in skoz s tistim, čemur se po francosko reče "retardement supplémentaire" - /"Nachträglichkeit"/, rekonstrukcija smisla "post festum" /"après coup"/, "après un cheminement", "après du labeur souterrain d'une impression"; ta impresija je zapustila sled, ki nikoli ni bila zaznana /"perçue"/, ki nikoli ni živela svojega smisla v prezenci, se pravi v zavesti. - (EeD, 317) - In zdaj najpomembnejša razlika, ki ruši metafizični model, potencialni metafizični model zavesti, če ta stvar tu takorekoč neposredno aludira na Platona in Hegla: postskriptum, ki konstituira "le présent passé", ne prebuja preteklega smisla, kakor sta to hotela Platon in Hegel, pač pa ga proizvaja. - (EeD, 317) - Če lahko v tem kontekstu govorimo o **nečasovnosti nezavednega** /"intemporalité de l'inconscient"/, se ta nečasovnost vzpostavlja po Derridaju zgolj v opoziciji do tradicionalnega pojma časa, metafizičnega koncepta časa. - Pri Derridaju je branje tako konceptualizirano na naslednji način: razumeti nečasovnost nezavednega, razumeti to nečasovnost v odnosu do zavesti, zavesti kot prezenca; nadalje vzpostaviti relacijo med prezenco zavesti metafizike, logocentrizmom, Heideggrovo destrukcijo metafizičnega razumevanja časa, če je sama bit dojeta po modusu časovnosti, hkrati pa s pomočjo Freuda in distanco do njega priti do tistega koncepta pisave, ki bi lahko dekonstruirala Heideggrovo destrukcijo metafizike. - V nadaljnjem poskuša za svoj koncept pisave "iztisniti" iz Freudovih razmišljanj v tej zvezi nadaljnja razlikovanja: vemo že, kaj je **psihični aparat**, kako postavi nasproti **topičnemu razumevanju** Freud **dinamično** in kakšni problemi izvirajo iz tega: dinamična predstavitev se nikakor ne more odreči projektivni in spacialni reprezentaciji; spacialni reprezentaciji, ker je sama ideja sistema neločljiva od nje. Kako potem misliti to spacialnost, če se je ne da dojeti kot homogen in ravnodušen milje dinamičnih in ekonomskih procesov? - Naslednje vprašanje: če v Tolmačenju sanj "metafórični aparat" še ni prirejen "skripturalni analogiji", ki jo sicer že usmerja, po kakšnem modelu funkcionira? - Freud najde zanimivo rešitev: če se s privzemanjem **dinamičnega** pojasnjevanja ne more odreči v celoti ideji "spacialnosti" in s tem **topičnemu** motrenju, velja najti metaforo, ki bi novo nastalo situacijo najbolj podala. Freud se zateče k dioptriki: "dioptrični aparat" /"machine dioptrique"/ postane tu metafora, in to metafora, ki onemogoči, da bi misli in psihične formacije zreducirali na nevrološke **bio-sisteme**: psihično se tako rojeva med dvema sistemoma, ki sama nista psihične narave; metafora dioptričnega aparata /teleskopa/ pa postane uporabna tudi na drugih področjih; omogoči razumevanje odnosa med **percepcijo** in **sledjo**, ki nosi spomin /"trace mnésique"/; še naslednja razlika, ki izskoči iz tega: razlika med **psihičnim** in **psihičnim sistemom**; tako nam psihično uide dvakrat: (1) - psihično ni psihični sistem; (2) - grafična predstavitev sistema pa prav tako ne ujame v celoti reprezentiranega. Če je pisava kot pisava še vedno vezana na "espacement" in konsekvencijo prezenca, se s sledjo kot sledjo (spomina) dogaja nekaj drugega: vezana je na sled zabrisane sledi. Derridaja zanima naslednja razlika: da je možno "**molčče uprosterjenje**" /"espacement silencieux"/, da so možne "verige pomenov", ki se več ne podrejajo linearnosti logičnega časa, ki se več ne podrejajo času zavesti oz. predzavednega, "verige pomenov", ki se več ne podrejajo času "verbalne reprezentacije" /"repré-

sensation verbale"/. Če postavlja "delo sanj" na sceno "engram nezavednega" na način slikarstva ali skulpture: označevalci bivajo drug ob drugem "dans un espace de cohabitation", jih privzema in povzema proces tolmačenja sanj v "govorni niz" /"chaîne parlée"/; če smo tu še ujeti v prehod od spacializacije v temporalizacijo, smo še vedno ujeti v dojetje sledi bodisi na način vpisa nezavednega, sledi kot simbola, bodisi kot časovnega niza verbalnih reprezentacij; sled je tu še vedno metafizikum. Če je metafizikum, lahko to tu pomeni, da je sled kot spacializirana sled in sled kot temporalizirana sled nekaj, kar je lahko izbrisano, ali v času zaustavljeno; če tako dojetje sledi aplikiramo na dojetje spomina, nastanejo po Derridaju naslednje težave: kako zagotoviti trajnost, če je pisava nekaj, kar se da izbrisati, če je beseda nekaj, kar se da zaustaviti? - Če je temu tako, velja po Derridaju najti in konceptualizirati nek drug prostor pisave /"un autre espace d'écriture"/ - (EeD, 329); bomo dodali: tudi izvornejši in drugi čas govorjenja. Model za razumevanje našega spomina kot sledi mora vsebovati hkratno prisotnost dveh sistemov: en sistem zbira zaznave in ne ohranja nikakršne trajne sledi, da bi lahko bil sposoben za nove in nove percepcije, medtem ko se ohranjajo trajne sledi v drugem sistemu, ki je lociran izza prvega. Če uporabi Freud v nekem svojem tekstu metaforo "čarobnega notesa", mu ta metafora, ali celo analogija, omogoči naslednje: hkrati zaobsega površino, ki je skoz in skoz v stanju sprejemati nove dražljaje, po drugi strani pa je v stanju ohranjati trajne sledi; tisto, kar je pri "čarobnem notesu" kot metafori odločilnega pomena, je, da je hkrati globina brez dna /"une profondeur sans fond"/, neskončna ponovitev /"un renvoi infini"/, hkrati pa neranljiva in brezhibna zunanja površina; dvojni sistem vpisovanja zahteva kot dvojni sistem spacializacije, dvojni sistem temporalizacije: zahteva sistem govorjenja pred govorjenjem: časovnost govorjenja pred govorjenjem bi bila časovnost sledi; to časovnost bi lahko nakazovala nemška beseda "Anwesenung": aspekt združevanja **časovnosti** in **čutnosti**. - Če nas v pričujoči študiji zanima sled kot kategorialna forma v sklopu s pisavo "ichnos kai graphé"/, bi to nadalje lahko pomenilo, da se da lahko najti znotraj ideje spomina kot "Erinnerung" možnost za razumevanje te kategorialne forme.

Kako poteka sam proces pisanja v dobesednem in prenesenem pomenu besede, kaj se dogaja, ko pišemo; kaj je s pisavo v tistem smislu, v katerem jo Freud uporablja za ponazoritev delovanja "psihičnega aparata"? - Kaj je s konceptualno linijo **utrtje, sled, pisava**? - Linerano začenjanje s percepcijo stvari ne pojasnjuje, kjer je njena dejanska eksistenca vezana na nekaj, kar ni percepcija. Če je percepcija, da bi bila lahko dejanska percepcija, vezana na celoto psihičnega aparata, in če je kot percepcija pri Freudu in Derridaju dojeta kot "**perméabilité pure aux frayages**", potem bi bila s tem blokirana sama možnost "**utrtja**"; kar bi nadalje pomenilo, da smo pisani, zgolj pisani, da pa se pisava kot pisava ne proizvaja. - (EeD, 335) - Če je očitno, da percepcija kot čista percepcija ne obstaja, pomeni to za Derridaja, da smo pisani zgolj, ko pišemo, in to po instanci v nas, ki je vedno že poprej vzdramila percepcijo, interno ali eksterno. - Če smo pisani, kaj to pomeni za status **subjekta pisave**? Ali še drugače: **kdo piše, ko smo pisani**? - Derrida na tem mestu stvari ne radikalizira, čeprav jih pozneje univerzalizira in zaobseže v svoj premislek metafizike in logocentrizma. V tej zvezi ga zanima Freud in njegova razvijanja. Najpoprej je očitno, da "**subjekt**" pisave ne eksistira, v kolikor bi naj ta subjekt predstavljal "solitude souveraine de l'écrivain": subjekt pisave je za Derridaja najpoprej **sistem**, in to sistem odnosov med različnimi nivoji, ki kot sklop organizirajo sceno pisave; - "A l'intérieur de cette scène, simplicité ponctuelle du sujet classique est introuvable." - (EeD, 335) - Če je subjekt pisave "sistem odnosov med sloji" /"coches"/, potem to pomeni za Derridaja, da ni mogoče zrelativizirati in problematizirati suverenosti subjekta pisave na tak način, da zadevo umestimo v optiko

dvojnostnega odnosa: da je namreč pisanje vedno namenjeno drugemu, in da je tako ta drugi tisti, ki součinkuje v procesu pisanja, čeprav ga razumemo kot bralca; ko pišemo za nekoga, se postavljamo v situacijo, v kateri drugi piše za nas; pomeni, da gre zgolj za razumevanje in na znanje jemanje relacije "émetteur - récepteur", "code - message" ...; tudi ni dovolj, če razumemo proces pisanja kot "dialog", v katerem bi bil subjekt pisanja nekje izza dveh, ki se tega dialoga udeležujeta; če gre tu Derridaju za problem subjekta pisanja, ga prav tu še vedno postavlja znotraj "psihičnega kot psihičnega", ko uporablja Freuda za pojasnitev svojega samorazumevanja. Kot bomo videli pozneje, izstopi subjekt pisanja v dvojnem smislu s tistega področja, ki ga naznačuje psihično. Derrida poskuša premisliti tisto, kar imenuje Freud "psihični aparat": težava, ki nastopi pri primerjavi ali metaforizaciji psihičnega delovanja s psihičnim aparatom, je v tem, da nosi ideja "aparata" s seboj, ali bolje: v sebi, substanco neživega: "La machine est morte. Elle est la mort. Non parce qu'on risque la mort en jouant avec les machines mais parce que l'origine des machines est le rapport à la mort." - (EeD, 335) - Metafora stvari sicer ustrezno pojasnjuje, vendar je tisto bistveno pri tem pojasnjevanju, če ga uporabimo, ravno to, da ne pride do zamenjave med psihičnim in njegovo mehanično reprezentacijo, mi bi rekli, da pride do razumevanja razlike med tistim psihičnim, med subjektom in njegovimi reprezentacijami. Subjekt se ne izčrpa niti v psihičnem niti v svojih reprezentacijah. - Če ostanemo pri problemu **sledi in pisave**, postane očitno, da se ju ne da zreducirati niti na psihično niti na njuno mehanično reprezentacijo. Če se da sled in pisavo osmisлити z živim funkcioniranjem spomina, potem je subjekt kot subjekt pisave prav tako vezan na nekaj, kar ni več dostopno reprezentaciji s pomočjo empiričnih pomagal. Sama empirija ne dosega funkcioniranja spomina, Platonove rešitve pa pri Freudu ne najdemo, ker je šel v smer fiziologije. Če ne sprejmemo Platonove razrešitve, v katero smer velja ubrati pot? Dozdevno se pri Freudu daje razrešitev neposredno: če je ekonomija smrti neposredno vpeta v življenje, ali celo, če to življenje omogoča, se dozdeva, da je smer odgovaranja forsirana. Derrida razvija stvari nadalje takole: vprašanja se dajo postaviti eksplicitno, če je psihični aparat nujno določena "bit-v-svetu" /"être-dans-le-monde"/ psihičnega, potem utemeljuje to psihično v istem smislu, v katerem smrt utemeljuje življenje; "aparat" je smrt in končnost znotraj psihičnega. Če sámo živost metafore utemeljujemo z njeno lastno zgodovinskostjo (razvijala se je od Platonovega dialoga "Phaidros" naprej), se pravi, da se je s sámo idejo psihičnega dopolnjevala in izpopolnjevala, ta še vedno ne zadene narave znotraj-psihičnega. Ujeta je v naravo tehničnega /"technique"/. - To omogoči Derridaju, da naredi korak naprej: če se vprašanja tehnike ne da ujeti v opozicijo med psihičnim in ne-psihičnim, v opozicijo med življenjem in smrtjo, potem je lahko narava **tehničnega** usojena zgolj tistemu, kar zaobsega pojem "**téchne**". Če je temu tako, lahko stopi pri Derridaju v ospredje pisava kot "razrešitev"; na tem mestu figurira dozdevno v funkciji heglovskega posredovanja /"Vermittlung"/. Derridajeva formulacija je naslednja: pisava tu "téchne" kot odnos med življenjem in smrtjo, med prezenco in reprezentacijo. Če najde Derrida že pri Freudu delno razvito idejo pisave, jo sam razvije naprej v tem smislu, da postane pisava scena zgodovine in igra sveta /"le jeu du monde"/. Če je tako ne more izčrpati psihologija kot psihologija /"simple psychologie"/, pomeni to za Freudov diskurz, da psihoanaliza ni enostavna psihologija niti zgolj psihoanaliza.

Če gre Derridaju za dekonstrukcijo logocentrizma, mu pomeni v tem kontekstu Freudova konceptualizacija možnost prehoda iz zanke platonistične **zagraditve** /"clôture"/. Težave nastanejo zaradi tega, ker je že Platon nekaj vedel o pisavi, in je začel pisati za razliko od Sokrata: če pomeni prehod od Sokrata do Platona že prehod od logosa k pisavi, bi to pomenilo, da je v začetku metafizike vpisan njen konec: Derrida

ga potegne iz "zagraditve"; če razumemo Platonove ideje kot pisavo, lahko storimo korak naprej; odločilen v tem kontekstu pa je Platon: če je prišel do mesta, kjer se da misliti nastajanje form iz amorfnega, in s tem do sledi, je tu polje pisave somišljeno, in to ne v smislu igre sveta, pač pa v smislu področja kot področja sledi zabrisane sledi, ki je pred tistim "je" konkretnega vpisa.

Derrida najde nekaj podobnega pri Freudu: pisava bi naj tu dobila možnost v tistem smislu, ki naj bi naznačil možnosti vzpostavljanja odnosa pisave do same sebe: "... un rapport à soi de la scène historico-transcendentale de l'écriture ..." - (EeD, 338); to bi naj po Derridaju pomenilo naslednje: "... s'est dit sans se dire, pensé sans s'être pensé: écrit et à la fois effacé, métaphorisé, désigné lui-même, en indiquant des rapports intramondains, représenté." - (EeD, 338) - Če je temu tako, velja po Derridaju to sceno misliti v terminih, ki ne zadevajo več področja psihologije kot posebne znanosti: **sceno pisave** velja misliti znotraj horizonta **scene sveta**, kot samo zgodovino te scene. Freudov poskus jo po Derridaju izhodiščno konceptualizira in se postavlja vanjo.

Freud da nam je tako razprl sceno pisave s tistim bistvenim premislekom o tem, kaj je **"utrte"**, v čem obstaja **"utrte"** /"worin die Bahnung beateht"/; Derrida pa pride s svojo konceptualizacijo do tistega mesta, kjer se lahko začne "užitek sistema", to je mesto, kjer je domišljen koncept "arhi-pisave", "arhi-sledi", "archi-écriture" kot "effacement": kot izbris prezence, subjekta, kot izbriša njegove lastnosti in kot izbriša njegovega imena; tu se hkrati najdemo na področju, ki je onstran konstelacije "zavedno - nezavedno": "Le concept de sujet (conscient ou inconscient) renvoi nécessairement à celui de substance - et donc de présence - dont il est né." - (EeD, 339) - Če velja narediti korak naprej od Freuda, velja po Derridaju radikalizirati Freudov koncept sledi in ga postaviti onstran prezence, onstran **metafizike prezence** - /"métaphysique de la présence"/, ki je prisotna v njegovih konceptih **zavesti, nezavednega, percepcije, spomina, realnosti** in drugih: "la trace est l'effacement de soi, de sa propre présence, /.../. Une trace ineffaçable n'est pas une trace ..." - (EeD, 339) -

Če je sled per definitionem izbrisljiva, pa to ne pomeni, da je zato razpoložljiva nič: zato velja razumeti "sled zabrisane sledi"; Freud je ni razumel, Derrida jo je razumel kot ukinitvev principa "prezence", mi smo jo poskušali razumeti kot področje "binemov" pred vpisom: če je za sled potreben vpis binema s ponovitvijo, bi bilo področje sledi zabrisane sledi področje binemov brez ponovitve: če smo v stanju rekonstruirati mesta ponovitev, lahko pridemo do ponovnega vpisa sledi zabrisane sledi: tako dejansko funkcionira spomin, pa ne samó spomin: če je izbrisljiva sled, pa ni izbrisljiva dinamika **binemov** pred vpisom; če ustrezno razumemo Derridajevo "razliko", potem vzpostavlja le-ta maso binemov, kot dinamizirano maso, ki lahko po izbrišu vpisa sprejme vase "sled zabrisane sledi"; če je masa binemov pred prezenco, je funkcija "sled zabrisane sledi" naznačitev mest "izgubljenih ponovitev": ko razumemo in ujamemo ponovitve, ujamemo sled zabrisane sledi: ta lahko spregovori, če imamo na razpolago sistem in sklop kategorialnih form, resnica pa postane v tako dojetem kosmosu **"kontingenca"**: "Če smo rekli 'vez', to součinkuje tudi v tistem, kar smo kot način dejavnosti logosa označili s 'harmonio', če tudi tu priključimo v življenje tiste pomene, ki so to grško besedo vzpostaviti: vez, vezava, povezava, oklepaj; prelom; povezava razločenih robov; če postavimo tu v oklepaj dejstva, da ustreza tu pomenska situacija Derridajevemu modelu 'couppure-marges-couture' - 'rez-robova-šiv', ki aludira na dve možni središči elipse, je tu vezanost na kontingenco lahko zagotovljena na naslednji način: če gre pri 'harmonii' za povezavo razločenih robov, lahko vpis tega pomena naznači beseda 'v(r)ez', tako da ima tu zbrane v smislu 'legein' naslednje pomenske sloje: vrez, rez, vez; oklepaj, ki naznačuje mesto vreza; vez, pri čemer je oblika črke 'r'

zavezana formi mostu, če je most tisto, kar medsebojno kot vez povezuje različna robova. - To je kontingenca." - (Borut Pihler: "Resnica kot kontingenca in zahteva sistema", str. 1: Referat na prvem slovenskem filozofskem kongresu, 17.-19. oktober 1994, Ljubljana).

Če tu naredimo nekaj korakov nazaj: Derrida pride v svoji študiji "Différance" do naslednjih ugotovitev, ki jih formulira na način vprašanja: res je, da lahko govori subjekt na osnovi sistema lingvističnih diferenc, da je pomenjujoč zgolj edino, če se vpisuje v sistem diferenc (mi bi rekli: če funkcioniira na nivoju lingvističnih binemov s ponovitvami); kar bi še nadalje pomenilo, da subjekt ni samemu sebi prezenten brez posredovanja igre lingvistične in semiološke "différance"; sledi vprašanje: toda, ali si ne moremo predstavljati in misliti prezenca in samo-prezenca subjekta pred njegovim govorjenjem in označevanjem, **samoprezenca subjekta** znotraj molčeče in intuitivne zavesti? - Mi bomo na to vprašanje odgovorili negativno in rekli: pred govorjenjem in vpisovanjem je lahko subjekt, če lahko na tem nivoju sploh govorimo o subjektu), vezan na **dinamiko mase binemov** pred ponovitvami, se pravi na sled zabrisane sledi: je subjekt na način zabrisane sledi subjekta, razlika kot dinamika razlik pred razlikami pa ne potrebuje subjekta. Bo morekli še takole: lahko govorimo o prezenci subjekta na nivoju sledi zabrisane sledi, nikakor pa tu ne moremo govoriti o samoprezenci. Če ni samoprezenca, tudi ni zavesti; subjekt jè, vendar ni dan na način samoprezenca, je izven znakov, vendar ni zavest kot samoprezenca, jè na način sledi zabrisane sledi. - Če je Heidegger prišel do tistega, kar je imenoval "Lichtung", "clairière", je to s pozicije mišljenja "différance" vezano še vedno na tisti privilegij zavesti, recimo pri Heideggru na privilegij "tubiti", ki je tako še vedno vezana in ujeta v jezik metafizike. Heidegger je to vedel. Za Derridaja to pomeni naslednje: na znanje velja vzeti tisto, kar je v zvezi z vprašljivostjo prezenca kot onto-teološke opredelitve biti povedal Heidegger: zavest si je očitno jemala v zakup nekaj, kar ji ni pripadalo; Heideggrova "tubit" to vé, vendar ne more uiti iz jezika metafizike: če je "tubit" ob koncu tisti "tu" "svétenja" /"Lichtung"/, razreši Derrida problem takó, da postavi na eno stran **razliko**, na drugo **sled**, in sicer "sled" tistega, ki govori in odgovarja in je tako **odgovoren** in s tem subjekt, in sicer subjekt znotraj **igre form**. To bi pomenilo naslednje: če tu "vrh" /"razlika"/ in "prepad" /"sled"/ sovpadeta, in če je to naznaka tistega, kar je Nietzsche s svojo formulacijo poskušal misliti, je lahko naš **sistem kategorialnih form** vezan na tisto področje, ki ga je Derrida nakazal z oznako "igra form": te kategorialne forme držijo skupaj **kot sistem** forme sveta življenja in simbolne forme, samó gibanje sistema pa predpostavlja "gigantomachío peri téos ousías", če je "ousía" vezana na svet življenja. Pred samim "vpisom" subjekta v sistem kategorialnih form takó delujejo naslednje štiri "črke": dinamika razlik pred razlikami kot razlika - différance /D/, dinamika mase binemov /B/ kot prvih postavitev prisostvovanja razlik [0,1], dinamika grafemov /G/, če je grafem minimalna kontrastna enota sledi v sistemu pisave nekega jezika [1,0,1], in dinamika fonemov /F/, če je fonem najmanjša enota sledi v glasovnem sistemu nekega jezika; **vpis subjekta pa je njegovo delo**: to je lahko sistem, to so lahko sistemi; če pomeni sistem tisto, kar nekaj "skupaj" drži v smislu latinske besede "concludere", je "conclusio" na začetku, ko gre za odnos med **sistemom form** in **svetom življenja**, forma izpeljave pa **abdukcija: conclusio -maior - minor**, abdukcija kot "apagogé"; v tej "apagogé" je užitek sistema; tu se začne znanost. Domnevna nevrmljiva izguba sedanosti kot prezenca /"Anwesenheit"/ užitka metafizike in pozneje užitka sveta življenja je vezana na "delo sistema", ki ga vrača: v tem smislu so kategorialne forme kot "kot morfogenska kategorialna polja" geneza sveta življenja, ali bolje, omogočajo genezo sveta življenja: če bi rekli na tem mestu, da predstavljajo genezo **ontologije**

sveta življenja, bi bilo to prav gotovo pre nagljeno, na tem mestu pre nagljeno: osmislitev kategorialne forme sledi lahko pripravi možnost ontologije, če je sled prehod iz **ni** v **je**, če je **jè** opredelitev in učinek **sledi**. - Pri Derridaju najdemo možnosti za takšno izpeljavo: prezenca, in s tem hkrati samoprezenca da ne velja več misliti kot formi biti, pač pa kot opredelitvi znotraj sistema, ki ni sistem **prezence**, pač pa sistem **diference**. Heidegger je po Derridaju določene stvari v tej zvezi prebral pri Nietzscheju in Freudu: če sta takó Nietzsche in Freud razmišljala o in ob motivu **razlike**, če je bila "différance" v njunih tekstih takorekoč poimenovana, je tisto, kar se da pri njiju kot ugotovitev najti, da je zavest učinek razmerja moči, ki niso njene lastne; te moči niso nikoli prezentne, pač pa so igra **diference** in **kvalitet**; če je pri Nietzscheju bistvo moči še opredeljevano kot **diferenca kvantitete**, je to bistvo še vedno metafizično bistvo, na način prezenca ujeta bistvo; uveljavitev **kvalitete** in **kvalitemov**, če to zahteva "svet življenja", je vezana na naslednje štiri aspekte "**diference**": diference, diferensa, diferende in dvojne robove; pa bi imeli takole: dva diferensa, osem diferenc, deset diferendov, dvanajst dvojnih robov, če so ta števila vezana na dejstvo, da gre v našem sistemu za deset kategorialnih form. Če živi filozofija v in **od** razlike, kot pravi Derrida, in če ni v stanju uzreti enakega, ki ni identično, je to enako, ki ni identično, ravno razlika kot odložen in dvojni prehod od enega diferenda do drugega. - Z vpotegnitvijo Nietzscheja bi to pomenilo, da se najavlja razlika kot razvijanje enakega na način enakosti različnosti in ponovitve v večnem vračanju; če to mogoča nastanek sistema, resnico kot kontingenco in vpis sledi, se **mišljenje razlike** dopolni v **mišljenju sledi** in izpolni v **mišljenju sistema**: če je sled vezana na **moč utrtja**, je **odlog** /"remise", "Aufschub"/ vezan na odlog ontologije, odlog **ontologije sveta življenja**, sistem pa vezan na **kontingenco kategorialnih form**.